

עוד נטייה, עמ' 1

הנה עוד צורות של הפעלים שכבר דנו בהם. נתמקד כאן בזמן העתיד. (הצורות מוצגות בתעתיק).

הערה: לא נדון פה בסוגי עברית בהם צורת גוף ראשון יחיד זהה לצורת גוף שלישי זכר יחיד („אני ירקוד“) וגם לא בסוגים עם צורה נפרדת לגוף שני ושלישי נקבה רבים („אתן/הן תרקודנה“).

הפעיל	פעל	נפעל	קל-שלמים קל-ע"י			
התחיל	דיבר	נכנס	שר	רקד		
hitxil	diber	nixnas	šar	rakad	(גוף 3 זכר)	עבר
matxil	medaber	nixnas	šar	roked	(זכר)	הווה
atxil	adaber	ekanes	ašir	erkod	1 יחיד	עתיד
tatxil	tedaber	tikanes	tašir	tirkod	2 זכר יחיד	
tatxili	tedabri	tikansi	taširi	tirkedi	2 נקבה יחיד	
yatxil	yedaber	yikanes	yašir	yirkod	3 זכר יחיד	
tatxil	tedaber	tikanes	tašir	tirkod	3 נקבה יחיד	
natxil	nedaber	nikanes	našir	nirkod	1 רבים	
tatxilu	tedabru	tikansu	taširu	tirkedu	2 זכר רבים	
tatxilu	tedabru	tikansu	taširu	tirkedu	2 נקבה רבים	
yatxilu	yedabru	yikansu	yaširu	yirkedu	3 זכר רבים	
yatxilu	yedabru	yikansu	yaširu	yirkedu	3 נקבה רבים	
l(eh)atxil	ledaber	l(eh)ikanes	lašir	lirkod		מקור

(ארבע הנחות: ① התחילית לגוף ראשון יחיד היא /ʔ/; ② ה-[e] בתחילת ארקוד ואכנס היא התוצאה הפונולוגית של /ʔ+i/ תשתיתי; ③ השמטת התנועה (או הפיכתה ל-[e]) בחלק מהצורות עם ספיות היא התוצאה של חוקים פונולוגיים; ④ התנועה לפני פ' הפועל בצורות של דיבר מוכנסת פונולוגית ואיננה חלק מהמורפולוגיה).

התבניות לזמן עתיד ולמקור שונות מאלה של זמן עבר וזמן הווה וזוהו ז' לז' (לפחות לקבוצות הנטייה האלה). את התיאור המורפולוגיה אפשר לנסח בשתי דרכים. גישה אחת היא להניח גזע עתיד/מקור מופשט:

irkod
ašir
(h)ikanes
daber
(h)atxil

לגזעים האלה מוסיפים תחיליות (-ʔ-, -t-, -y-, -n-, -l-) וסופיות (-i, -u). זו הגישה הנהוגה בד"כ בניתוח מורפולוגי. החיסרון היא שהגזע איננה מילה. גישה אלטרנטיבית, שנוקטים בה בהוראת לטינית, היא תצורת פריסקיאנוס, לפיה לוקחים צורה אחת כבסיס, נגיד עתיד גוף שלישי זכר יחיד, וגוזרים את הצורות האחרות ע"י השמטת ה-/y/ והוספת התחיליות האחרות. אבל רוב המורפולוגים נוקטים בגישה הראשונה.

לגזע העתיד/מקור אין משמעות (או תכונות) משלו. הוא סתם מרכיב פורמלי של צורות העתיד והמקור. המורפמה שיוצרת את הגזע היא אפוא מורפמה ריקה (חסרת משמעות).

עוד נטייה, עמ' 2

בחוקי הפרדיגמה להלן, X מייצגת את גזע העתיד/מקור ו-Y מייצגת צורה עם סימון של זמן. נתחיל עם חוק הפרדיגמה לצורות בלי סופיות.

$$\{[/\text{?X}/_{\text{FUT1SG}}], [/n\text{X}/_{\text{FUT1PL}}], [/t\text{X}/_{\text{FUT2}}], [y\text{X}]_{\text{FUT3}}, [l\text{X}]_{\text{INF}}\}$$

עכשיו נוסף חוק פרדיגמה לצורות עם סופיות. שימו לב שהסופית -¹ מסמנת נקבה רק בזמן עתיד ואילו הסופית -1 מסמנת רבים גם בזמן עבר.

$$\{[/Y/], [Yi]_{\text{FUT.FSG}}, [Yu]_{\text{PL}}\}$$

ננסה את זה עם הפועל שר (הקל ביותר מבחינה פונולוגית).

נניח שאנחנו רוצים לממש את הצורה:

$$[V_{\text{FORM}} \text{ INFINITIVE}]$$

לפי חוק הפרדיגמה הראשון, מוסיפים l לגזע העתיד/מקור. שימו לב שהעובדה שהמקור איננו צורת זמן עתיד אינה רלוונטית; לגזע אין תכונות (או משמעות) של עתיד.

עכשיו נעבור ל:

TENSE	FUTURE
PERS	2
NUM	SG
GEND	FEM

לפי חוק הפרדיגמה הראשון יוצרים צורת עתיד גוף שני יחיד ע"י הוספת התחילית t לגזע העתיד/מקור: התוצאה היא tašir. לצורה הזאת חסר אחת מהתכונות שאנחנו רוצים לממש. אם אנחנו רוצים צורת נקבה בעתיד, יש להוסיף את הסופית -i לצורה שכבר גזרנו. התוצאה (הנכונה!) היא taširi (תשירי).

המסימה הבאה:

TENSE	FUTURE
PERS	2
NUM	SG
GEND	MASC

השלב הראשון זהה לתצורת תשירי: אנחנו גוזרים את צורת גוף שני עתיד tašir. אבל, בניגוד למצב אם תשירי, אין דרך לממש את התכונות [GEND MASC] (מין זכר). אז אנחנו תקועים עם הצורה תשיר; צורה שלא מבטאת את כל התכונות שרצינו.

עכשיו אנחנו רוצים לבטא:

TENSE	FUTURE
PERS	2
NUM	PL
GEND	FEM

אנחנו שוב מתחילים עם תצורת tašir, ואז אנחנו צריכים את המימוש של נקבה רבים. אבל בסוג של עברית בו

עוד נטייה, עמ' 3

אנחנו דנים, אין צורה נפרדת לנקבה. במקום זה, משתמשים באותה צורה לבטא גם זכר רבים וגם נקבה רבים. זו דוגמה לסינקרטיזם: שתי צורות בפרדיגמה שמממשות אותן באותה צורה. ליתר הדיוק, מדובר פה בסינקרטיזם טבעי: שתי צורות כמעט זהות בתכונות (ז"א קבוצה טבעית) עם אותו ביטוי. חוקי הפרדיגמה שלנו כבר מספקים את הצורה הנכונה: הסופית u מבטאת רבים, בלי התייחסות למין. התוצאה, אפוא, היא (תשיר), גם לזכר וגם לנקבה.

בגוף ראשון יש שני הבדלים מגוף שני. קודם כל, אין ביטוי למין. מכיוון שזה נכון באופן גורף לגוף ראשון בעברית, נניח שיש אילוץ על צירוף תכונות בעברית המונע מהתכונות GENDER מלהופיע עם [PERSON 1]. ההבדל השני היא שיש תחיליות נפרדות ליחיד ורבים, ומשום כך אין צורך בסופית -1.

בגוף שלישי הבעיה שונה. חוקי הפרדיגמה נותנים לנו את הצורות להלן:

yašir	ישיר	גוף שלישי (זכר) יחיד
*yaširi	*ישירי	גוף שלישי נקבה יחיד
yaširu	ישירו	גוף שלישי (זכר\נקבה) רבים

צורת הנקבה שגויה, כמובן. אפשר להגביל את הסופית i לגוף שני (ייתכן שזה הניתוח הנכון) אבל זה לא יעזור לנו; זה ייצור מצב של סינקרטיזם של זכר ונקבה, כך ששתי הצורות יתבטאו כ-ישיר ⊕. אפשר לחשוב שכדאי להגביל את התחילית y למין זכר, אבל מכיוון שברבים משתמשים בצורה ישירו גם לזכר וגם לנקבה, ברור שזה לא יהיה צעד בכיוון הנכון.

הצורה הנכונה לנקבה יחיד היא, כמובן, תשיר, הומונים עם גוף שני זכר יחיד. ייתכן שמדובר בצירוף מקרים, שיש תחילית מיוחדת לגוף שלישי נקבה יחיד שבמקרה דומה לתחילית של גוף שני. בספר יש דיון על ההבחנה בין הומונימים מקריים לסינקרטיזם, אבל הקריטריונים לא נותנים פה תשובה ברורה. נניח פה שמדובר בסינקרטיזם אמיתי.

בניגוד למצב הקודם, כאן לא מדובר בסינקרטיזם טבעי. גוף שני (זכר) וגוף שלישי נקבה אינם מהווים קבוצה טבעית. אנחנו צריכים להניח שבדקדוק של עברית יש את החוק הבא במורפולוגיה הנטייתית:

על מנת לממש עתיד-גוף שלישי-נקבה-יחיד, יש להשתמש בצורה עתיד-גוף שני.

חוק כזה מכנים חוק הפנייה, מפני שהוא מפנה ממקום אחד בפרדיגמה למקום אחר. חוק כזה ניתן ליישם רק בגישה מימושית; מערכת הדרגתית לא הייתה גוזרת את הייצוג הנכון. פורמלית, אפשר לנסח את חוק ההפנייה ככה:

$$\left[\begin{array}{cc} /X/v & \\ \text{TENSE} & \text{FUT} \\ \text{NUM} & \text{SG} \\ \text{PERS} & 3 \\ \text{GEND} & \text{FEM} \end{array} \right] \Rightarrow \left[\begin{array}{cc} /X/v & \\ \text{TENSE} & \text{FUT} \\ \text{PERS} & 2 \end{array} \right]$$

הערה: הסימון בספר שגוי, מכיוון שאין שם הבחנה בין חוקי הפנייה (חוקים חד-סטריים) לחוקים מורפולוגיים רגילים (חוקים דו-סטריים).

עם הוספת חוק ההפניה, יש לנו תאיר של זמן העתיד.